

door Olga Rikkenj

De Luciakerk: een monument in beweging

Op maandag 20 april verzamelden aspirantgidsen en ervaren stadsgidsen zich in de Luciakerk voor een bijzondere avond. Het werd een ontmoeting die niet alleen inzicht gaf in de technische en historische uitdagingen van het gebouw, maar vooral in de kracht van een gemeenschap die weigert haar monument verloren te laten gaan.

De ontvangst was warm; koffie en thee stonden klaar. Cor Strik, zichtbaar bescheiden tegenover de aanwezige kennis in de groep, begon zijn verhaal. Wat volgde was een openhartige en hoopgevende inkijk in de staat van de Luciakerk en de inzet van Stichting Anna Lucia.

De Luciakerk staat er al sinds 1735, maar de tand des tijds heeft vooral de kapconstructie zwaar op de proef gesteld. Cor vertelde dat er lange tijd geen activiteiten mogelijk waren vanwege de 'Nennorm', de Nederlandse veiligheidsnorm. Omdat de veiligheid van de constructie niet toetsbaar was, kon deze norm niet worden toegepast. Zonder toetsing geen vergunning en zonder vergunning geen activiteiten.

Staat van het dak

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) en de gemeente Oss werkten drie jaar lang samen aan een diepgaand onderzoek naar de staat van het dak. Pas na noodzakelijke ingrepen kon een vergunning voor ingebruikname worden afgegeven.

"Als pastoor Spiertz de kerk destijds niet zelf had gesloten, dan had de gemeente dat kort daarna wel gedaan. Het plafond vertoonde meerdere barsten en er kwam stucwerk naar beneden," aldus Cor.

De problemen bleken dieper te zitten. De onderste 'sloffen', dragende onderdelen van de kap, waren vergaan. Zwamvorming, vocht en de bonte knaagkever hadden hun werk gedaan. Balken waren hol geworden. Eerdere injecties en reparaties hadden de schade vertraagd, maar niet gestopt.

Meten, weten en hopen

Als tijdelijke oplossing is in de mansardedakconstructie een geavanceerd monitoringssysteem geplaatst dat op 1/10^e centimeter nauwkeurig, ieder kwartier een meting doet. Iedere minutieuze beweging, veroorzaakt door temperatuurverschillen of wind, wordt geregistreerd. Het maakt de kerk tot een levend organisme: een gebouw dat ademt, werkt, kraakt en reageert op de elementen.

Cor vervolgt zijn relaas: “De winter bracht spanning. Toen het in januari sneeuwde, was het afwachten of het monitoringssysteem voor paniek zou zorgen. Gelukkig gleed de sneeuw van het dak, dankzij de vorm van de kap en het feit dat de kerk werd verwarmd. Maar pas echt spannend wordt het als de eerste échte storm opsteekt, want wat gebeurt er vanaf windkracht zes?” De kerk blijft een monument van voortdurende verantwoordelijkheid.

Tijd winnen

De oplossing voor de verzakking van het dak is technisch ingrijpend: de kruisverbindingen van de balken werden doorboord en gefixeerd met stalen platen. De zichtbare trekstangen in de kerk zijn geen esthetische toevoeging, maar redingslijnen. Ze vangen de krachten op die anders het plafond verder zouden beschadigen of erger. Volgens Cor zijn ze bedoeld als tijdelijke maatregel, maar ze blijven voorlopig zitten. Het alternatief, het vervangen van de vermolmde sloffen, zou de plafondschilderingen onherstelbaar beschadigen.

Gehele restauratie

De gehele restauratie gaat meer dan 2,4 miljoen euro kosten, exclusief btw. De stichting heeft dankzij de recente ingrepen enkele seizoenen speling. Afgelopen jaar richtte Stichting Anna Lucia zich op het onderste deel van de mansardekap, ringbalken en goten. Cor: “In de exploitatie worden activiteiten georganiseerd en het monument wordt verhuurd voor alle facetten van het leven. Zo houdt de Luciakerk een plek van betekenis.”

Om de herstelwerkzaamheden gefinancierd te krijgen is ondersteuning nodig vanuit de overheid en de gemeenschap. Het bestuur richt zich op fondsenwerving en het creëren van draagvlak. De stichting heeft dan ook de culturele ANBI-status en wordt geholpen door circa zestig vrijwilligers. Het echte kapitaal is zichtbaar immaterieel: betrokkenheid, liefde voor erfgoed en de bereidheid om verantwoordelijkheid te nemen.

Schildering in de Luciakerk.
Foto: Theo Audenaerd.

Een unieke kerk

De RCE noemt de Luciakerk ‘in haar soort uniek’. Het is een barokkerk, gebouwd in een periode waarin het katholicisme in een groot deel van de Lage Landen verboden was. Ravenstein viel niet onder Staats-Brabant, waardoor de bouw mogelijk was.

In de rangorde van bijzondere katholieke kerken staat de SintJan in 's-Hertogenbosch op nummer één, maar de Luciakerk deelt een eervolle tweede plaats met de basiliek van Oudenbosch. Cor: “Dat is een erkenning waar we trots op mogen zijn, maar die ook verantwoordelijkheid met zich meebrengt”.

Rijksmonument

Bijzonder is dat zowel het gebouw als het interieur van de Luciakerk beschermd is als rijksmonument. De kunstcollectie van de kerk blijft eigendom van het parochiebestuur, maar de stichting heeft het eerste expositierecht. Dat voorkomt dat waardevolle stukken verdwijnen. Toch zijn er verliezen te betreuren. Onder andere de drie barokke apostelen: Petrus, Paulus en Mattheüs. Ze zijn vóór 2020 overgedragen aan een andere parochie. Andere stukken zijn onvindbaar.

Schildering in de Luciakerk.
Foto: Theo Audenaerd.

Verandering

Het interieur is door de eeuwen heen onderhevig geweest aan verandering. De lambrisering, het glas-in-lood en het plafond zijn niet meer zoals in de 18^e eeuw. Voor 1930 was het plafond zelfs lichtblauw met gouden sterren. Voor het tweehonderdjarig bestaan hebben Piet Coppens en Jos ten Horn het kalkplafond bewerkt met houtskool en pastelkrijt. Daarna is de schildering geïxteerd met een mengsel van lijnolie en paraffine. Dat heeft roet en fijnstof aan-

getrokken, waardoor het plafond donkerder is geworden. Pogingen tot schoonmaken mislukten. Om te voorkomen dat de hele schildering verdwijnt, is er gekozen voor een conserverende aanpak door alleen te repareren waar nodig. “Iedere scheur vertelt immers een verhaal,” zegt Cor.

Een avond vol verbinding

De gidsen luisterden aandachtig. De avond werd als zeer informatief ervaren. Er werd gesproken over samenwerking tussen de gidsen en Stichting Anna Lucia. Bezoekers willen immers graag de kerk zien, de verhalen horen en de geschiedenis voelen. De Luciakerk was altijd al een monument in beweging. Ze kraakt, ze ademt, ze vraagt zorg, maar ze leeft. De uitdagingen zijn groot.

Wie door de kerk loopt, ziet misschien scheuren, trekstangen en witte plekken, maar wie beter kijkt, ziet een monument dat niet alleen geschiedenis draagt, maar ook toekomst. Het erfgoedverhaal van de Luciakerk verdient het om op een waardige manier doorverteld te worden. We zijn allemaal hoeders van een kwetsbaar, doch krachtig monument.

Tegeltabelau

Een tegeltabelau in de hal van De Valkenburcht verwijst naar een minder bekend hoofdstuk van de plafondschilderingen in de Luciakerk en toont de vermoedelijke oorspronkelijke kleurstelling.

Helm van Reijn herinnerde zich hoe hij in het atelier van fijntimmerman De Goeij doosjes vond met restanten pastelkrijt van Piet Coppens en Jos ten Horn. Zij maakten de schilderingen voor het tweehonderdjarig bestaan van de kerk. Door tijdsdruk werd de afwerking versneld: met behulp van de dieselcompressor van garagehouder Naat Berends werd een mengsel van paraffine en lijnolie op het gewelf gespoten. De verkleuringen die dit veroorzaakte, werden al snel zichtbaar.

Helm onderzocht later, in opdracht van pastoor Donders, het gewelf van de Luciakerk. De spanten bleken toen al slecht. Tijdens diensten werd jarenlang extra geïxteerd voor herstel, terwijl de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed meedacht over behoud. Het tegeltabelau herinnert aan het vakmanschap én de inzet van generaties die de Luciakerk willen beschermen.